

שבת בשלום

ממשבר השבת לחגיגה ישראלית

"אם אנו חוזרים לארץ ישראל, עלינו לחזור עם השבת,
זה הסמל שלנו המלא יופי וחוץ, שממנו נוכל לשאוב יופי
לכל צורות החיים שלנו"

שבת בשלום

מתווה להסדרת סוגיית מקומה ומשמעותה של השבת במדינה

דולב ארד

הרב שי פירון

ענבר הרוש גיטי

פנימה

אייר, תש"פ

מאי, 2020

לוד, ישראל

תודתנו לחברת באזילה על המחקר המלווה

ציטוט בשער: נאום ביאליק בטקס הנחת אבן הפינה ל"אהל שם" בת"א, ב' אייר תרפ"ח

תקציר מנהלים

ביטוייה הבולטים משסים ומרחיקים את חלקי החברה הישראלית. הקולות סביב השבת הנשמעים בתקשורת ובשיח הציבורי הם קולות שליליים, הזוכים למסגור מנוגד ומקוטב, באופן המשמש התנגחויות פוליטיות. הקורבן של התנהלות זו היא השבת הישראלית.

סוגיית השבת מכילה בתוכה רעיון מארגן מוסכם ובסיס למחלוקת רחבה ומטלטלת. הרעיון הגלום ביום המנוחה מהווה בשורה ייחודית, תרומה עצומה של היהדות לעולם כולו. אולם בה בעת, ערכים של חירות וחופש לצד פרשנויות מגוונות למשמעות השבת בתוך העולם היהודי, הופכים את השבת, את הרעיון הקסום לכר של מחלוקת.

שורה של הסדרים פוליטיים חלקיים ניסו לעגן את מקומה תוך התעלמות מהרעיונות ומהערכים שהיא משקפת. כך, הציר המרכזי העוסק במקומה של השבת בחיינו הוא "חוק שעות עבודה ומנוחה", תוך הסתמכות על הסטטוס-קוו ואמנות ציבוריות שלא זכו לעיגון חוקתי.

הריחוק בין הקהילות השונות בישראל מוביל לבורות ולניכור. ערכים הקדושים לקהילה אחת, נדרסים ברגל גסה על ידי הקהילה השכנה. תהליך שיוצר עם השנים סגרגציה גיאוגרפית, דתית ותרבותית.

תנועת 'פנימה' הוקמה על מנת להתמודד עם השסעים המפלגים ומפצלים את החברה בישראל. חברי 'פנימה', מנהיגים ישראלים המייצגים את כלל הקהילות, חברו יחד כדי להציע **סדר יום ישראלי חדש המושתת על סולידריות, תיקון ותקווה.**

'פנימה' מסיטה את הדיון ממרחב הסכמות שטחי למרחב הפתרונות, תוך מיצוי הליכי הכרות והידברות עמוקים, ואימוץ פרדיגמות חדשות לקידום לכידות חברתית. 'פנימה' בוחרת בנושאים דוגמת סוגיות דת ומדינה, יחסי יהודים-ערבים, חלוקת העושר, המחלוקת התרבותית ועוד. לתפישתנו, מערכות הבחירות האחרונות מאפשרות לחברה בישראל לבחון מחדש סוגיות ליבה כאובות אלו ולנסות לאחות את הקרע.

מסמך זה עוסק בסוגיית השבת בישראל. סוגיית השבת מלווה את ישראל אלפי שנים, וביתר שאת מקום המדינה. **השבת היא חלק מהזהות הלאומית הישראלית, אבל גם חלק מהזהות האישית של האנשים, של המשפחות, של הקהילות והשבטים השונים במדינה. אשר על כן היא מהווה מוקד חיכוך רגיש.**

למרות הפוטנציאל הרב הגלום בשבת הן כערך לאומי והן במישור המשפחתי והאיש,

סיפור השבת

שתי מגמות מרכזיות ביחס לשבת בישראל. המגמה הראשונה היא **התחזקות משמעותית של מנהגי השבת המסורתית ברמת הפרט** והמשפחה: שיעור המדליקים נרות שבת ואלו העושים קידוש עלה בשיעור חד באופן שאינו תואם את השינויים הדמוגרפיים, ואילו 82% מהיהודים במדינה יושבים יחד לארוחה משפחתית בערב שבת באופן קבוע.

יחד עם זאת, **במרחב הציבורי חלה שחיקה במעמד השבת**: כמות העובדים והקונים בשבת עולה עם השנים, היא נתפסת כאלמנט דתי והעיסוק הציבורי בה הוא שלילי באופן כמעט מוחלט. **שילוב המגמות מצביע על הפספוס הלאומי של פוטנציאל השבת.**

שימוש פוליטי ציני בשבת, משני עברי המתרס, הפך נפוץ. השבת נעשתה גורם מקטב ומעורר שנאה, מה שעמד בסתירה לפוטנציאל המלכד והכולל שהיא מביאה עמה, על ערכיה וההיסטוריה ארוכת השנים.

בתהליך ארוך ועמוק שהשתתפו בו עשרות מומחים, מנהיגים רוחניים, מובילי ציבור ופעילי שטח מכלל קהילות ישראל, בנינו מתווה חדש. מתווה 'פנימה' יכול לשמש מודל לפתרון סוגיות נוספות המאיימות של שלמותה של החברה בישראל.

בסיסה הערכי, הרעיוני והלאומי של השבת מצוי בתנ"ך, באגדה ובהלכה היהודית, ושם ליבה הפועם אשר שמר עליה במשך דורות בהיעדר בית לאומי ריבוני ליהודים. המפגש בין היהדות לפרויקט הציוני הביא לעולם חידושים נורמטיביים הקשורים לאופי השבת במדינה יהודית לכשתקום.

ניתוח ההגות הציונית בראשית הציונות ובמעלה המאה העשרים, מביא לפתחנו שבע הצדקות, שבעה דגמים שונים של השבת: שבת מנוחה, שבת תרבות, שבת לאומית, שבת הדממה (לנוכח התפתחות טכנולוגית), שבת משפחתית, שבת חופש הבחירה ושבת ככלי להתחדשות תמידית.

עם הקמת המדינה הצטמצמו ביטויי השבת לסוגיית השביתה ממלאכה והפיכתה ליום המנוחה. כך השבת וערכיה 'זכו' להתעלמות. לאורך השנים, בהיעדר הכרעה נורמטיבית וחסות מדינית, הייתה השבת כפופה למגמות דמוגרפיות וחברתיות ולכוחות שוק הכלכליים בארץ ובעולם. התפתחויות אלו הביאו לחוסר שביעות רצון בקרב כלל הקהילות באשר לאופייה של השבת במרחב הציבורי.

מחקר מקיף ומעמיק שערכנו מצביע על

שבת בשלום: הצעה למתווה חדש לשבת ישראלית

המדינה היהודית, תשים, לראשונה מאז קומה, את השבת על ראש שמחתה ותנציח אותה כסמל חיובי מאחד הרלוונטי לכל אזרחיה.

למתווה שלוש רגליים: לאומית, תודעתית ותרבותית.

ברמה הלאומית יש לפעול להקמת מוסד השבת' ולתת ביטוי למשמעותה של השבת ברמה הלאומית-סמלית. מדובר במוסד עצמאי, בעל יוקרה ציבורית, אשר ייצר הגות ומחשבה עדכנית אודות השבת. מוסד זה יהווה מצפן ערכי ועמוד אש השראתי, יהווה מוקד חשוב במיצוב השבת כרלוונטית לכל אדם במדינה ולכל יהודי בעולם. מוסד השבת יפתח מודלים של תרבות המהווים ביטוי לערכים השונים של השבת.

ברמת התודעה, מול תודעת הקרב הנגטיבית האופפת את השבת, יש לייצר מהלך הסברתי-תודעתי שבבסיסו ניצחון השבת. פרסום הנתונים המעודדים אודות עמדות הציבור בנוגע לשבת ועובדות לגבי השבת במדינה. העצמת השיח החיובי הקיים בשטח והבלטתו.

ברמה התרבותית רשויות מקומיות וארגוני מגזר שלישי יקדמו אלטרנטיבות תרבותיות על פי המודל שיפותח על ידי מוסד השבת'. העברת "מפתחות השבת" ליזמים מקומיים תפתח שוק רחב היקף אשר יציע מגוון רחב של אפשרויות שונות, אשר יאפשרו לכל אזרח להפיק את מרב התועלת מהשבת המתאימה לו.

המודל שלפניכם מהווה תמצית למתווה השבת החדש. **המתווה מהווה קריאה לשינוי פרדיגמה. הוא מותיר לצד הכביש את התפישה הרווחת הקוראת להסדרת המרחב הישראלי המשותף בשבת באופן שיירצה את כל בני הקהילות. המתווה של פנימה מייצר, הלכה למעשה, שבת שמהווה סמל לאומי ערכי מאחד המאפשר לכל קהילה להדגיש את ייחודה.**

השבת היהודית הכירה בשני רכיבים מרכזיים: "שמור" העוסק בעיקר באיסורי המלאכה הנהוגים בשבת ו"זכור" העוסק בגיבוש תודעת השבת, זו המטמיעה אצל היחיד את ערכי השבת ומסייעת לו לגבש זהות אנושית שלמה. מאז הקמת המדינה התמקד השיח הציבורי ברכיב ה"שמור" בפרהסיה. כך, רוב השיח הישראלי עוסק בשאלה: פתוח או סגור? אנו מציעים להניח לשאלת ה'שמור' בשלב הזה ולהעמיק ברכיב הזהות: 'זכור'.

באחריותה של מדינת ישראל לפתוח, ללא עלות, במתכונת המאפשרת מפגש לכל האזרחים לגווניהם, מיזמי תרבות ופנאי המהווים ביטוי לערכיה התרבותיים המגוונים של השבת. המעבר מחוק וכפייה ל"אפשרה" (=אסדרה שבבסיסה אפשר ככל הניתן) מביאה להפשרת השיח אודות השבת במדינה. יוזמות מקומיות ירחיבו את המנעד התרבותי בשבת, יאפשרו מגוון פעילויות המעודדות מפגש בין-תרבותי ובין-שבטי, יצמצמו את הנהירה אחר המסחר ותרבות הצריכה, וזאת ללא כל כפייה. מדינת ישראל,

תרשים 1 | מתווה פתרון

תהליך יישום

בשבת באמצעות התאמת תקנות ופעילות עם הרשויות המקומיות.

רתימת שותפים מעולם התקשורת והדיגיטל, כמו גם מובילי דעה, לקידום סיקור חיובי של השבת בתקשורת ובמדיה.

לרשויות המקומיות יינתן מרחב פעולה משמעותי בכל הנוגע לפעילות בתחומן.

לא יקודמו תהליך חקיקה מקבילים בנושאי דת ומדינה.

הקמת מוסד השבת באמצעות מימון של המדינה ושל גופי הלאום.

גיבוש תכנית לקידום פעילות שבת משלבת בערים בין-שבטיות תוך בניית פורמטים ופילוסופים שונים.

המדינה באמצעות משרד התרבות תקבע קריטריונים, תקרא לשיתופי פעולה, תממן, תמדוד ותעריך פעילות תרבותית מגוונת בשבת.

המדינה באמצעות משרד החינוך תפעל להרחבת פעילות תנועת וארגוני הנוער